

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

ПОЛЯКОВ С.Ю. - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальновійськових та правових дисциплін військово-юридичного факультету, Національний університет «Юридична академія України Імені Ярослава Мудрого»
УДК 340.131:355.1 (477)

Стаття посвячена особливостям обеспечения законности и правопорядка в Вооруженных Силах Российской Федерации. Обозначено какими структурными элементами и через какие полномочия осуществляется обеспечение законности и правопорядка в военных формированиях России. Основные положения приведены в сравнительном анализе с обеспечением законности и правопорядка в Вооруженных Силах Украины.

Ключові слова: законність та правопорядок у військових формуваннях, військові суди, військові прокуратури.

Складні суспільно-політичні перетворення, що відбуваються у багатьох державах вимагають створення дієвої системи забезпечення законності та правопорядку в усіх без виключення сферах державного та суспільного життя. У цьому контексті Збройні Сили не є виключенням. Проте проведення реформування цієї складної та життєво необхідної сфери повинно йти з пізнанням та вивченням необхідного зарубіжного досвіду. Його подальше використання у площині функціонування Збройних Сил України є запорукою для створення відповідного нормативного та організаційного підґрунтя для реформування сфери забезпечення законності та правопорядку у військах, сприяє подоланню або мінімізації дії негативних факторів функціонування армійських структур, що мають місце на сьогоднішній день. Використання зарубіжного досвіду, а саме досвіду забезпечення законності та правопо-

рядку у збройних Силах Російської Федерації, що був набутий в інших реаліях повинно здійснюватися з урахуванням вітчизняних параметрів Воєнної організації, можливостей Державного бюджету, менталітету Українського народу, традицій, пов'язаних з проходженням військової служби, наявними корупційними практиками та інших чинників.

Не випадково, вчені досить обережно підходять до запровадження зарубіжного досвіду. Зокрема, В. Я. Тацій та Ю. М. Тодика застерігали, що «проблеми в конституційному реформуванні держави й суспільства пов'язані з некритичним використанням зарубіжного конституційно-правового досвіду, який був свого часу сформований в інших політико-правових, історичних і культурних реаліях» [1, с. 7]. У свою чергу, О. Ю. Тодика у цьому контексті зазначає: «Право та законодавство кожної держави мають свою специфіку, що визначається національними, історичними, природними та іншими факторами» [2, с. 40]. У той же час, слід погодитися з Є. І. Григоренком, що все це не свідчить на користь того, що зарубіжний досвід переймати неможна. Потрібно робити це обережно, з урахуванням багатьох факторів і обставин та необхідно враховувати історичні особливості становлення української державності та формування окремих її інститутів та конституційної регламентації останніх [3, с. 7].

Аналіз забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах Російської Фе-

дерації (далі – РФ) зумовлено тим, що дуже довгий час українська та російська армії існували як єдине ціле, крім того армія Російської Федерації є однією з найпотужніших та крупних армій світу. З огляду на це, проблеми, які вони переживають мають певні схожі риси. Тому звернемо увагу передусім на те, якими структурними елементами забезпечується законність та правопорядок у Збройних Силах РФ.

По-перше, законність та правопорядок у Збройних Силах РФ забезпечується Президентом РФ, Федеральними Зборами та Урядом. Президент РФ, як Верховний Головнокомандувач Збройними Силами РФ передусім проводить передбачені військовим законодавством заходи по наданню опору збройній агресії або безпосередньої загрози агресії проти Росії, вживає заходи щодо протидії збройним конфліктам. Федеральні Збори РФ, будучи наділені повноваженням ухвалювати закони, повинні частину суспільних відносин у галузі воєнної діяльності обов'язково законодавчо врегулювати. До них належать відносини, що стосуються фінансування видатків на оборону, а також відносини щодо контролю за використанням коштів, що виділені на оборону та діяльність Збройних Сил, інших військ, військових формувань та органів; із плануванням переведення органів державної влади РФ, органів державної влади суб'єктів РФ, органів місцевого самоврядування та економіки держави на роботу в умовах воєнного часу та ін. На відміну від Федеральних Зборів, Уряд РФ, як вищий орган виконавчої влади, покликаний не ухвалювати закони, а організувати їх виконання, управляти підлеглим державним апаратом та його різноманітними структурними підрозділами. Уряд, як суб'єкт законодавчої ініціативи, забезпечує підготовку значної частини законопроектів з питань оборони, функціонування військових формувань, проходження військової служби.

По-друге, законність та правопорядок у Збройних Силах РФ достатньо ефективно забезпечують військові прокуратури. Вони, здійснюючи завдання, що покладені на прокуратуру РФ, направляють свою діяльність на укріплення законності та правопорядку

у Збройних Силах РФ та охорону від посягань на безпеку РФ, боєздатність та бойову готовність Збройних Сил, реалізацію прав та свобод військовослужбовців, призваних на збори військовозобов'язаних, членів їх сімей, працівників та службовців Збройних Сил РФ; прав та законних інтересів військових частин, установ, військово-навчальних закладів.

Згідно з Федеральним законом «Про прокуратуру Російської Федерації» від 17 січня 1992 року до системи органів військової прокуратури входять Головна військова прокуратура, військові прокуратури військових округів, флотів, Ракетних військ стратегічного призначення, Московська міська військова прокуратура та інші військова прокуратури, що прирівнюються до прокуратур суб'єктів Російської Федерації, військові прокуратури об'єднань, з'єднань, гарнізонів та інші військові прокуратури, що прирівнюються до прокуратур міст та районів.

Усією своєю діяльністю військова прокуратура сприяє вихованню посадових осіб Збройних Сил РФ, всіх військовослужбовців та призваних на збори військовозобов'язаних у дусі точного та неухильного виконання Конституції РФ, законів, військової присяги та військових статутів. Тому військова прокуратура здійснює нагляд за виконанням законів, військових статутів, інших актів військового законодавства всіма органами військового управління, військовими частинами, установами, військово-навчальними закладами, підприємствами, організаціями, командирами та іншими посадовими особами Збройних Сил; нагляд за виконанням законів органами дізнання, що діють у Збройних Силах, слідчими військових прокуратур та ін.

Указаний вище нагляд був би беззмисловим без подальшого належного реагування органами військової прокуратури на виявленні порушення. Тому саме «дієвість», яка згадана вище, забезпечується через те, що у випадку встановлення факту порушення закону військовий прокурор або його заступник: звільняє своєю постановою осіб, що були незаконно затримані в адміністративному порядку на основі рішення не су-

дових органів; опротестовує правові акти, що суперечать закону; виносить подання про усунення порушень закону, а також за обставинами, що встановлені законом; порушує кримінальну справу або провадження по адміністративному правопорушенню; вимагає притягнення осіб, що порушили закон, до іншої відповідальності, що встановлена законом.

По-третє, не менш значущу роль у забезпеченні законності та правопорядку у Збройних Силах РФ виконують військові суди. Вони є невід'ємною складовою та входять до судової системи РФ, є федеральними судами загальної юрисдикції, здійснюють правосуддя у Збройних Силах РФ, інших військах, у федеральних органах виконавчої влади та формуваннях, в яких чинним законодавством передбачена військова служба. Військові суди здійснюють правосуддя від імені РФ, у своїй діяльності піднаглядні Верховному Суду РФ, розглядають справи в порядку цивільного, адміністративного, кримінального судочинства. Основними завданнями військових судів при розгляді справ є забезпечення та захист порушених чи оскаржуваних прав, свобод, інтересів людини, громадянина, юридичних осіб, а також їх об'єднань та ін. [4]. Зазначену підсистему складають гарнізонні військові суди першої ланки, окружні (флотські) суди як друга ланка. Третьою ланкою є Верховний Суд РФ в особі його Воєнної колегії [5, с. 50].

Особливу увагу у цьому контексті слід приділити питанню ролі Конституційного Суду РФ у забезпеченні законності та правопорядку у Збройних Силах РФ. В.М. Корякін зазначив, що воєнна проблематика дуже помітна у діяльності Конституційного Суду РФ. Адже об'єктом контролю останнього за період свого функціонування стали практично усі чинні закони у зазначеній сфері, а саме: Закон РФ «О пенсионном обеспечении лиц, проходивших военную службу, службу в органах внутренних дел, Государственной противопожарной службе, органах по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ, учреждениях и органах уголовно-исполнительной системы, и их семей», федеральні закони «О воинской обязанности и военной службе»,

«О статусе военнослужащих» и др. [6, с. 27-28].

У цьому контексті можна виділити об'єкт контролю Конституційного Суду України в якості Законів України, які стосуються військової сфери. Приймаючи конкретні рішення, орган конституційної юрисдикції звертався до Законів України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб», «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших нормативно-правових актів.

Тому слід цілком погодитися з висловом В.Д. Бринцева з приводу того, що аналіз результатів діяльності Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що Конституційний Суд України виявився продуктивним і дієвим суб'єктом формування національної підсистеми судового конституціоналізму – судового права. Його рішення є доктринальною базою для удосконалення Основного Закону держави, суттєво корегують поточне законодавство, утворюють основу для удосконалення правового поля держави [7, с. 86].

Крім цього, зазначений автор справедливо звертає увагу на вплив правових позицій Конституційного Суду РФ на розвиток військового права, яке здійснюється через такі способи: 1) через конституційне тлумачення правових норм, що існують у воєнному законодавстві: а) уточнюється нормативний зміст статей законів; б) долається протиріччя, колізія між нормами шляхом пошуку балансу між конституційними цінностями, що конкурують; в) надається новий, сучасний зміст нормам закону. 2) за допомогою конституційного корегування правозастосовчої практики, що склалася у воєнній сфері, яка придала або може придати неконституційний зміст нормам поточного військового законодавства, і на основі цього можливим є виникнення різного роду протиріч та конфліктів соціального та правового характеру. 3) шляхом вироблення на основі вирішених

конкретних справ рекомендацій законодавцю щодо удосконалення правового регулювання у сфері оборони та безпеки держави [8, с. 28].

По-четверте, Міністерство оборони РФ також займає не останнє місце в забезпеченні законності та правопорядку у Збройних Силах РФ. Адже вказаний орган влади розробляє пропозиції з формування державної політики у сфері оборони та щодо її проведення, пропозиції стосовно воєнної доктрини та інших документів, що визначають воєнну політику РФ; узагальнює практику застосування федеральних конституційних законів, інших нормативних правових актів у галузі оборони, організує роботу по створенню та веденню баз даних правової інформації у галузі оборони, а також готує пропозиції з удосконалення федеральних конституційних законів, федеральних законів, актів Президента РФ та Уряду РФ у сфері оборони; удосконалює правову основу діяльності Збройних Сил, організує правову роботу у Збройних Силах та ін. [9].

У Міністерстві оборони РФ та в інших військових формуваннях створена та функціонує юридична служба, яка відіграє важливу роль в укріпленні законності та правопорядку у військах, у правовому забезпеченні будівництва та реформування Збройних Сил. Її організація та діяльність регулюються Положенням про юридичну службу Збройних Сил РФ [10]. Юридична служба призначена для правового забезпечення діяльності органів військового управління, з'єднань, військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Міністерства оборони, сприяння покращенню їх діяльності за допомогою правових засобів.

По-п'яте, органи, що провадять попереднє розслідування по кримінальних справах, також беруть участь у забезпеченні законності та правопорядку у Збройних Силах РФ. Дізнання у Збройних Силах являє собою форму попереднього розслідування кримінальних справ про всі злочини, що вчинені військовослужбовцями чи військовозобов'язаними при проходженні ними навчальних зборів, а також злочини, що вчиненні працівниками та службовця-

ми Збройних Сил у зв'язку з виконанням службових зобов'язань або у розпорядженні військової частини, установи, закладу, підприємства чи воєнної організації, що проводиться за постановою органу дізнання згідно з правилами кримінально-процесуального законодавства.

До органів дізнання згідно із статтею 40 Кримінально-процесуального кодексу РФ належать: командири військових частин, з'єднань, начальники військових установ та гарнізонів, Головний судовий пристав та підлеглі йому пристави, що структурно входять до системи Міністерства юстиції РФ; органи внутрішніх справ Росії, що структурно входять до МВС та інші органи виконавчої влади, що наділені згідно із федеральним законом повноваженнями стосовно здійснення оперативно-розшукової діяльності (це органи ФСБ, начальники виправних установ, слідчих ізоляторів, оперативні органи прикордонної служби ФСБ, митні органи РФ).

Певною мірою забезпечуючи законність та правопорядок у Збройних силах РФ, указані вище органи дізнання, виконують розгляд заяв про злочини, здійснюють дізнання, провадження слідчих та розшукових дій за дорученням слідчого, надають слідчим допомогу в провадженні окремих слідчих дій.

Попереднє слідство провадиться слідчими згідно із статтями 150 та 151 Кримінально-процесуального кодексу РФ. У військових прокуратурах цю діяльність виконують слідчі, старші слідчі та слідчі з особо важливих справ. Слідчі військової прокуратури, будучи певним структурним сегментом у структурі елементів, що забезпечують законність та правопорядок у Збройних силах РФ, згідно з законом устанавлюють подію злочину, встановлюють особу, що вчинила злочин, виявляють обставини, що сприяли вчиненню злочину. Зробивши висновок про винуватість особи у вчиненні злочину, слідчий викладає його в обвинувальному висновку, який затверджується прокурором, що здійснює нагляд, після чого всі матеріали кримінальної справи направляються до суду.

Крім цього, слід зазначити, що однією із форм забезпечення законності та правопо-

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено особливостям забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах Російської Федерації. На підставі ретельного аналізу іноземного законодавства у відповідній сфері розкрито через які повноваження та якими органами здійснюється забезпечення законності та правопорядку у військових формуваннях Росії. Основні положення порівняно з забезпеченням законності та правопорядку в Збройних Силах України.

SUMMARY

The article is devoted to peculiarities of the rule of law in the Armed Forces of the Russian Federation. Determined what kind of structural elements and through which authority is providing of legality and law and order in the military formations of Russia. The main provisions are found in the comparative analysis of the rule of law and the rule of law in the Armed Forces of Ukraine.

рядку у Збройних силах РФ, є проведення профілактичних заходів серед військовослужбовців слідчими та органом дізнання.

Слід звернути увагу на те, що в цілому повноваження вищих державних органів РФ перетинаються з повноваженнями відповідних органів державної влади в Україні. Але слід погодитися з тим, що у РФ їх повноваження щодо забезпечення законності та правопорядку врегульовані більш ретельно. Тому українським посадовцям було б доречно звернути увагу на врегулювання цієї важливої державної сфери у РФ.

Звісно важливим та позитивним у контексті забезпечення законності і правопорядку у військах РФ виконує функціонування військового правосуддя. Це дає змогу констатувати завчасність ліквідації військових судів та прокуратур у незалежній Україні. При цьому слід узяти до уваги те, що військові судді та військові прокурори і слідчі, які перебували на військовій службі, краще розуміли особливості, що притаманні лише проходженню військової служби, а тому, їх вплив на забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України був досить ефективним.

Література

1. Тацій В. Я. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Право України. – 2001. – № 6. – С. 7.

2. Тодика О. Ю. Народовластие в условиях глобализации: монография / О. Ю. Тодика – Х. : Право, 2005. – С. 40.

3. Григоренко Є. І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики : монографія / Є. І. Григоренко. – Х. : Право, 2010. – 280 с.

4. О военных судах в Российской Федерации : Федеральный конституционный закон от 23 июня 1999 года № 1-ФКЗ // <http://docs.kodeks.ru/document/901737060>

5. Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации / отв. редактор д.ю.н. В.П. Кашепов. – М. ИД «Юриспруденция», 2010. – 296 с.

6. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации по проблемам военного права. Серия «Право в Вооруженных Силах – консультант». – М.: «За права военнослужащих», 2006. – Вып. 61. – 208 с.

7. Бринцев В.Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування : у 2 кн. Кн. 1 : монографія / В.Д. Бринцев. – Х. : Право, 2013. – 392 с.

8. Вопросы Министерства обороны Российской Федерации : Указ Президента Российской Федерации от 16 августа 2004 года № 1082 // <http://structure.mil.ru/mission/credentials.htm>

9. Положение о юридической службе Вооруженных сил Российской Федерации : Приказ Министерства обороны РФ от 21 марта 1998 года № 100.